

Kierunki rozwoju rolnictwa w województwie pomorskim

WMRiRW trwają prace nad aktualizacją *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*. Aktywny udział w tych pracach biorą, w poszczególnych województwach, Zespoły ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 roku. Diagnoza opracowana przez ww. Zespół w woj. pomorskim, opisując aktualny stan rolnictwa i obszarów wiejskich, pokazuje uwarunkowania i wyzwania, przed którymi stoi sektor rolny w województwie pomorskim oraz wskazuje kierunki priorytetowe rozwoju. Artykuł w skrótovej formie ujmuje najważniejsze z ww. w części dotyczącej rolnictwa.

I. Wyzwania:

- uwarunkowania środowiskowe produkcji rolnej,
- zasoby ziemi rolniczej,
- struktura agrarna gospodarstw,
- specjalizacja produkcyjna gospodarstw,
- struktura produkcji rolnej,
- stan przetwórstwa rolno-spożywczego,
- stan rybołówstwa i rybactwa śródlądowego.

Uwarunkowania środowiskowe produkcji rolnej

W województwie pomorskim niespełna 5% gleb zaliczanych jest do najlepszych i bardzo dobrych (kl. I i II), 61% do gleb dobrych i średnich (kl. III i IV) i 34% do gleb słabych i bardzo słabych (kl. V i VI). Gleby nieprzydatne rolniczo, sklasyfikowane jako grunty przeznaczone do zalesienia, stanowią 0,5% wszystkich użytków rolnych. Udział gleb najlepszych i bardzo dobrych (klasy I i II) najwyższy jest w powiatach: nowodworskim (36% użytków rolnych), malborskim (31%) i gdańskim (11%). Gleby słabe i bardzo słabe (kl. V i VI) dominują w powiatach: kartuskim (76%), kościerskim (71%) i bytowskim (55%). Powoduje to konieczność odmiennego podejścia do planowania rozwoju gospodarstw w poszczególnych rejonach. Potencjał produkcyjny rolnictwa w gminach, wyrażony wskaź-

nikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej w skali 125-punktowej, wskazuje na bardzo duże zróżnicowanie warunków dla rolnictwa na obszarze województwa. Rozpiętość wskaźnika wynosi od 34,2 pkt. w gminie Dziemiany do 99,2 pkt. w gminie Lichnowy.

Zasobność gleb w przyswajalne składniki pokarmowe uzależniona jest w bardzo dużym stopniu od składu mechanicznego gleby i jej odczynu. Najzasobniejsze w te składniki są gleby na terenie Żuław i Powiśla o korzystnym składzie granulometrycznym i uregulowanym odczynie, natomiast w glebach Wysoczyzny Kaszubskiej i Borów Tucholskich zawartość ta jest stosunkowo niska, z uwagi na znaczne zakwaszenie i dominację piaszczystych gleb lekkich.

Niekorzystny wpływ rolnictwa i obszarów wiejskich na środowisko przejawia się w:

- zanieczyszczaniu wód azotanami pochodzenia rolniczego,
- zanieczyszczaniu środowiska ściekami komunalnymi,
- problemach z zagospodarowaniem odpadów organicznych pochodzenia rolniczego (gnojowica) i przetwórczego (odpady poubojowe),
- eutrofizacji Morza Bałtyckiego.

Wykres 1.

Struktura użytków rolnych woj. pomorskiego w klasach bonitacyjnych (bez powiatów grodzkich)

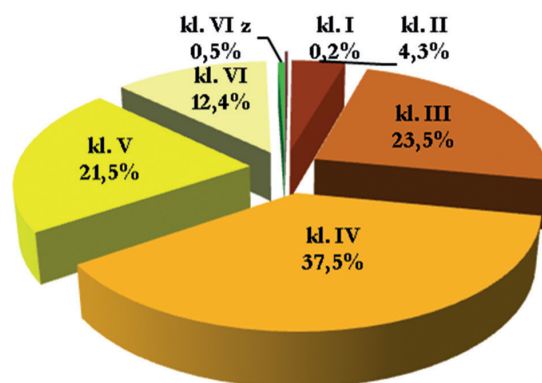

Tabela 1.

Grunty zabudowane i zurbanizowane w województwie pomorskim

Wyszczególnienie	2005	2010	2016	Przyrost 2016 do 2015	% przyrostu 2016 do 2010	Przyrost 2016 do 2005	% przyrostu 2016 do 2005
	ha						
Grunty zabudowane i zurbanizowane	86 203	91282	97 220	+1003	106,51	+11 017	112,78
Tereny mieszkaniowe	16 169	17782	20 768	+525	116,79	+4 599	128,44
Tereny przemysłowe	4 348	5 219	5 790	+92	110,94	+1 442	133,16
Tereny inne zabudowane	4573	7 226	8 899	+312	123,15	+4 326	194,60
Tereny zurbanizowane niezabudowane	5983	5 733	5 609	-11	97,84	-374	93,75
Tereny rekreacji i wypoczynku	3641	3 605	3 684	+148	102,19	+43	101,18
Tereny komunikacyjne	50 722	50 941	51 760	-39	101,61	+1 038	102,05

Źródło: zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Zasoby ziemi rolniczej

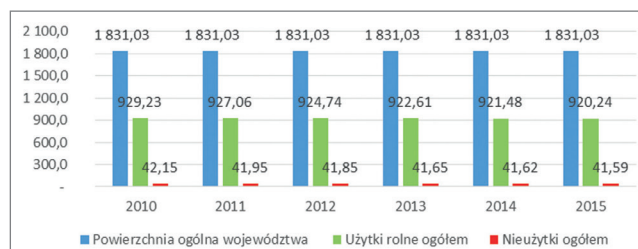
Ponad 50% powierzchni woj. pomorskiego wykorzystywane jest do prowadzenia działalności rolniczej. Jednak areal użytków rolnych podlega systematycznemu zmniejszaniu. Tylko między rokiem 2015 a 2016 uległ on zmniejszeniu o ponad 1700 ha, a od roku 2005 o ponad 24 tys. ha. Prawie 37% powierzchni województwa stanowią lasy. Około 4% gruntów znajduje się pod wodami, a ponad 5% to grunty zabudowane i zurbanizowane. Szczególną uwagę należy zwrócić na systematyczny wzrost powierzchni w kategorii „grunty zabudowane i zurbanizowane”. Od roku 2005 powierzchnia przeznaczona na te cele wzrosła o prawie 13%. Najbardziej zauważalne procesy przekształceń istniejącej sieci osadniczej dotyczą przede wszystkim zmian w przestrzeni obszarów bezpośrednio sąsiadujących z większymi ośrodkami miejskimi i związane są z postępującymi procesami suburbanizacji, w tym z rozlewaniem się miast poza ich granice administracyjne oraz postępującym procesem urbanizacji przestrzeni wiejskiej. Równoległe do suburbanizacji mieszkaniowej następuje proces „suburbanizacji gospodarczej”, którego skutkiem jest przeznaczenie dużych terenów, w szczególności wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, pod rozwój funkcji handlowych, przemysłowych czy magazynowych. Mamy do czynienia z presją zabudowy i inwestowania w tereny otwarte.

Procesy suburbanizacyjne najbardziej widoczne są w otoczeniu Trójmiasta, w mniejszym natężeniu również wokół Słupska oraz większości ośrodków subregionalnych.

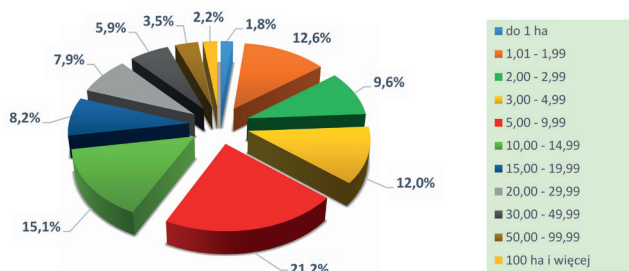
Struktura agrarna gospodarstw

W strukturze gospodarstw ogółem dominują gospodarstwa o powierzchni 5 - 10 ha UR - 21,2%. Nieco mniej podmiotów odnotowano w grupie obszarowej 10 - 15 ha UR - 15,1%, zaś najmniejszą grupę stanowiły gospodarstwa do 1 ha UR - 1,8%. Duże gospodarstwa rolne o powierzchni UR 50 ha i więcej sta-

Wykres 2.

Użytki rolne oraz nieużytki w województwie pomorskim w latach 2000-2015 (tys. ha)

Wykres 3.

Struktura gospodarstw rolnych ogółem według grup obszarowych UR w województwie pomorskim (2013 r.)

nowią w strukturze tylko 5,6% ogółu gospodarstw województwa, ale w ich dyspozycji znajduje się 46,7% ogólnej powierzchni ogółem UR.

Biorąc pod uwagę średnią powierzchnię użytków rolnych według wniosków o dopłaty obszarowe złożonych w 2016 roku, województwo pomorskie ze średnią powierzchnią UR równą 19,09 ha znajduje się na 4. miejscu w kraju (po zachodniopomorskim - 30,20 ha, warmińsko-mazurskim - 22,7 ha oraz lubuskim - 21,14 ha) i blisko dwukrotnie przekracza średnią krajową, która wynosi obecnie 10,56 ha UR. Mimo iż średnia powierzchnia UR przypadająca na 1 gospodarstwo jest w woj. pomorskim jedną z najwyższych w kraju (4. miejsce), to w strukturze gospodarstw ponad 72% stanowią go-

spodarstwa do 15 ha. W ujęciu powiatowym, pod względem wielkości powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą, na pierwszych trzech pozycjach lokuje się: powiat malborski - ze średnią 35,44 ha, powiat sztumski - 28,84 ha i powiat człuchowski - 27,55 ha. Nie biorąc pod uwagę miast na prawach powiatu, najmniejszą średnią powierzchnię, liczącą 9,28 ha, posiada gospodarstwo powiatu kartuskiego.

Specjalizacja produkcyjna gospodarstw

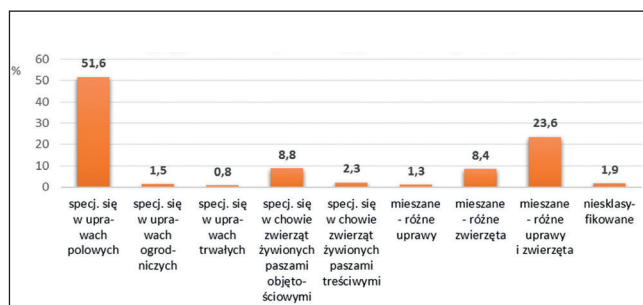
Biorąc pod uwagę typy rolnicze, wśród gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych dominują, podobnie jak w kraju, gospodarstwa rolne specjalizujące się w uprawach polowych - 51,6%. Drugą, pod względem liczebności, grupę stanowią gospodarstwa z różnymi uprawami i zwierzętami - łącznie 23,6% (w kraju 19,7%), a na trzecim miejscu znajduje się grupa gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi - 8,8% (w kraju 11,5%).

Od momentu wstąpienia Polski w struktury UE, liczba gospodarstw ekologicznych oraz powierzchnia upraw ekologicznych wzrosła ponad dziesięciokrotnie. Zmiany w systemie dopłat spowodowały, że od 2013 roku liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce, wbrew tendencjom światowym i europejskim, maleje. Takie zjawisko obserwujemy także wyraźnie w woj. pomorskim. Po okresie wzrostu liczby gospodarstw od 65 w 2004 roku do 903 w 2012 roku, następuje systematyczny spadek: 892 w 2013 roku, 855 w 2014 roku, 711 w 2015 roku i 597 w latach 2016 i 2017.

Badania rachunkowości rolnej PL FADN w województwie pomorskim wskazują, że gospodarstwa specjalizujące się w produkcji polowej mają zdecydowanie wyższą (ok. dwukrotnie) powierzchnię UR przypadającą na gospodarstwo niż pozostałe typy produkcyjne. Dowodzą one także, że decyzje zarządzających gospodarstwami o kierunku produkcji nie mają charakteru stałego, lecz są modyfikowane w zależności od sytuacji rynkowej i oceny tej sytuacji przez zarządzających. Świadczy to o aktywności i otwartości rolników na zmieniającą się sytuację.

Wykres 4.

Struktura gospodarstw rolnych w województwie pomorskim o powierzchni powyżej 1 ha UR, według typów rolniczych

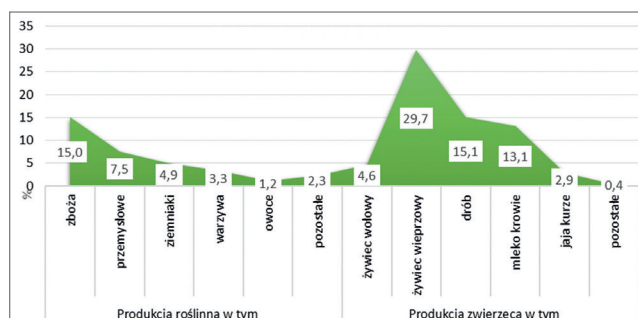
Struktura produkcji rolnej

W strukturze zasiewów województwa pomorskiego nieodmiennie dominują zboża - 68,9%. Na drugiej pozycji znajdują się rośliny przemysłowe - 13,5%, na trzecim - plantacje roślin pastewnych - 12,2%. Ziemiaki stanowią 3,4%. W dalszym ciągu bardzo niski udział mają uprawy roślin strączkowych.

W zakresie produkcji zwierzęcej, po okresie gwałtownego zmniejszenia ilości bydła, następuje stabilizacja stanów pogłowia. Przez okres kilku ostatnich lat mieliśmy do czynienia z drastycznym zmniejszaniem się pogłowia trzody chlewnej. W latach 2005-2016 stan tuczników zmalał o ok. 300 tys. szt. - z 1,049 mln do 749 tys. szt., tj. o 28,6%. O około 35 tys., tj. ok. 35% spadło w tym okresie pogłowienie loch. W roku 2016 pogłowienie bydła w województwie pomorskim wynosiło 205,6 tys. szt. i było większe o ponad 17 tys. szt. od notowanego w 2005 roku (ponad 9%). W przypadku krów stan z roku 2016 (68 tys. szt.) był o prawie 8,8 tys. (ponad 11%) niższy niż w 2005 roku.

Wykres 5.

Struktura towarowej produkcji rolniczej województwa pomorskiego w 2015 roku

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Stan przetwórstwa rolno-spożywczego

Na Pomorzu występują wszystkie główne gałęzie przetwórstwa rolno-spożywczego. Duża różnorodność i nierównomierne ich rozmieszczenie spowodowane są specyfiką podregionów.

Według danych WIW, w grudniu 2016 r. na terenie województwa zarejestrowanych było 99 zakładów prowadzących ubój, rozbiór i przetwórstwo mięsa. Jako zagłębie przetwórstwa można uznać powiat kartuski.

Działalność w zakresie obróbki mięsa pochodzącego od: bydła, trzody chlewnej, kóz, owiec prowadziły 82 zakłady.

Przetwórstwem mięsa pochodzącego z drobiu zajmowało się 49 podmiotów, z czego 17 zakładów wyspecjalizowanych było wyłącznie w drobiu. Koncentracja tych wyspecjalizowanych zakładów (7 podmiotów) przypada również na powiat kartuski.

Pod koniec 2016 roku w ewidencji WIW znajdowało się 91 zakładów rybnych, najczęściej występujących w powiatach nadmorskich: puckim (24 zakłady) i słupskim (19 zakładów).

Zakładów działających w zakresie przetwórstwa surowego mleka i produktów mlecznych odnotowano 9.

Według danych WIJHARS w Gdańsku zs. w Gdyni, udział procentowy woj. pomorskiego w produkcji krajowej artykułów rolno-spożywczych przedstawia się następująco:

- ryby i przetwory – 23%,
- mięso czerwone i jego przetwory – 6,4%,
- przetwory drobiowe – 6,7%,
- przetwory z owoców – 6,3%,
- przetwory z warzyw – 5,4%,
- artykuły mleczarskie – 4,5%,
- przetwory zbożowe – 5,9%,
- wyroby cukiernicze – 5,6%,
- wyroby ciastkarskie – 7,8%.

Powyższe dane wskazują na dominację przetwórstwa ryb (23%) nad innymi działami produkcji, w przypadku których udział w produkcji krajowej mieści się w przedziale od 5,4% do 7,8%.

Stan rybołówstwa i rybactwa śródlądowego

Województwo pomorskie posiada 66 698 ha wód śródlądowych, co stanowi 3,8% powierzchni województwa. 2901 jezior zajmuje powierzchnię 505,35 km². Najwięcej jezior posiada powiat bytowski – 590, kościerski – 339 i kartuski – 302.

Do połowu ryb wykorzystuje się 848 jezior o powierzchni 3193 ha. Aktualnie, średnio z 1 ha lustra

wody, w wyniku połowów uzyskuje się w jeziorach naszego regionu ok. 9 kg ryb i wielkość ta niestety maleje z każdym rokiem. Dla przykładu, w 2003 połowy ryb z jezior wyniosły 14,3 kg z 1 ha.

II. Kierunki interwencji

Diagnoza stanu rolnictwa w woj. pomorskim wskazuje, że do priorytetowych kierunków interwencji należy zaliczyć:

- 1. Konkurencyjność gospodarstw rolnych z uwzględnieniem:**
 - modernizacji gospodarstw rolnych z wykorzystaniem transferu rozwiązań innowacyjnych,
 - wsparcia dochodowości gospodarstw rolnych w ramach WPR,
 - poprawy struktury agrarnej - rozwoju towarowych gospodarstw rodzinnych.
- 2. Rozwój produkcji ekologicznej.**
- 3. Środowiskowo-klimatyczny wymiar produkcji rolnej:**
 - ochrona rolniczego charakteru gruntów rolnych,
 - ograniczenie negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko naturalne.
- 4. Rozwój lokalnych firm przetwórstwa rolno-spożywczego.**
- 5. Rozwój rybołówstwa i rybactwa.**

Daniel Roszak